

anir, enn at leggja um frá vaðbeini til ídnaðartrolara. Og úrslitið er eisini, at vit hava bæði nýggjar og rófrestar hugsanir at taka støðu til, m.a. tá vit, tosa um barnaupplaging. Og eg haldi tað vera týðningarmikið at geva gomlum royndum gætur, uttan tó at halda, at harvið er allur sanneleikin sagður, samstundis sum vit eiga at geva tí nýggja, sum kemur inn á okkum, gætur og kannar eftir, hvussu vit kunnu fáa gleði av tí.

Eg havi nevnt, at barninum var givið meira gætur, hetta var tó ikki tað einasta, sum hendi. Stóðan hjá kvinnuni byrjaði eisini at broytast avgerandi. Lat meg taka eitt dømi: Fyri foreldur mini var tað sjálvsagt hugsan, at pápi arbeiddi úti og mamma tók sær av okkum børnum, og var hetta vanlig hugsan millum foreldur tá. Í dag er hetta ikki heilt so sjálvsagt, kanska serliga millum foreldur tá. Í dag er hetta ikki heilt so sjálvsagt, kanska serliga millum ung foreldur, og serliga á størplássnum her heima. Tað eru stóðugt fleiri hjún, har bæði eru um at forvinna pæning, taka sær av húsarhaldinum og uppala børni. Kvinnur hava eisini fyrr verið í lónarvinnu, men tá kanska mest fyri at fáa eitt uppskoyti til lónina hjá manninum. Stóðan í dag er tann, at stóðugt fleiri kvinnur eru undir útbygving og í vinnu, ikki bert tá tað er neyðugt, men eisini tá tær hava hug til tað, tí tær fáa nakrar av teimum útviklingsmøguleikum, sum arbeiði og kanska serliga arbeiðsfelagskapurin kann geva, samstundis sum hetta merkir, at stóðugt fleiri menn fáa eitt betri samband til børni, og duga at virðismeta tað arbeiðið, ið hoyrir heiminum til.

Andsagnir

Tað kundi tykist, sum um eg skilji broytingarnar, sum hendar eru her heima seinastu øldini, sum glóðandi og problemfrar. Veruleikin er meira fløktur enn sum so. Hyggja vit nærri eftir víðurskiftum hjá børnum og vaksnum í dag, er nevniliga tað «løgna» hent, at tann økta vitanin, vit hava um børn, vaksin og hvat, ið skal til fyri at trívast, ikki altíð er í samsvar við teir karmar, tey hava at liva undir. Nøkur av vælstandseyðkennum okkara hava avleiðingar, sum í ferum koma mogleikarnar fyri vælfærd.

Eitt vælstandseyðkenni er útbyggingin av samferðsluni,

sum gevur mogleika fyri lutfallsrigari góðari og skjótari ferðing, men sum samstundis gevur okkum ta ivasomu æru at hava heimsmet í tali av børnum dripin í ferðsluni, i mun til íbúgvartalalið.

Eitt annað eyðkenni er tað búsetingarmynstur, sum útyvir at noyða fólk at flyta úr bygd í bý, ella hava arbeiði á einum staði, og búgva í øðrum, fyrst og fremst er merkt av húsum og vegum, og í øðrum umfari er ætlað at vera stóð har børn kunnu vera tryggd fyri bilum, og har tey hava hug og mogleika at spæla sær.

Triðja eyðkenni er, at hóast vit í dag vinna nógv meiri pæning, og harvið hava mogleikar at innrætta okkum í stóran mun eftir egnum tykki, krevur arbeiðið so nógv av okkum m.a. orsakað av skiftandi arbeiðstíðum, og høgum húsuprisum og høgari húsaleigu at fólk ofta hava litið og onki at geva av, tá tey koma heim.

Eitt fjórða eyðkenni er, sum longu nevnt, at meðan foreldri og tilveran annars fyrr gav tí uppvakandi klárar fyrmyndir fyri atburði og meiningum, siggja vit í dag – serliga í londunum uttanum okkum – at tann uppvakandi hevur litið fast at halda um: tilveran er merkt av tittum broytingum innan arbeiði, útbygving, og felagslivi, umframt at áriníð frá londunum uttanum okkum hevur góð kor, tí at tjóðskaparligi identitetin tykist so veikur og skivirligur ofta.

Samanumtikið tykir tað mær sum um tær framburðs-kreftir, ið vóru loystar úr hafti seinast í 19. og fyrst í 20. øld, og sum stóðugt hava ment seg og troðkad seg inn á fleiri og fleiri livsøki, á summum okjum hava rent okkum um koll. Og øll tala um at syra samfelagsgongdini tykist at vera tagd burtur. Politikkarnar uttan mun til politiskt spjaldur, tosa mest um at umsita.

Uppaling og dagstovnar

Áðrenn eg greiði nærri frá nekrum donskum kanningum um trívast hjá børnum á dagstovnum, skal eg stutt siga nakað um grundleggjandi tærvir barnsins. Pinkubarnið hevur fyrst og fremst brúk fyri at merkja, líkamliga, at vit eru góð við tað, taka okkum stundir at hugna um tað, tosa við tað og kela við tí. Kontaktni tey fyrstu áriníð við tey vaksnu, sum taka sær av barninum, er nevniliga avgerandi fyri, at barnið fær eina kenslu av

grundleggjandi tryggleika við tilveruna. Og so koma øll fyrivarini: børn eru ymisk, líka frá burðinum av, summi taka dyggiliga til sín av bróstinum ella fleskuni, onnur eru meira varin ella kræsni, summi rópa hart og týðiliga, tá tey eru svong ella skult skiftast, men øðrum børnum veit ein nærum ikki av. Hetta sigur okkum eitt sindur um, at vit skulu vera varin, tá vit tosa um grundleggjandi tørv. Teir eru grundleggjandi í tann forstand, at øll hava vit brúk fyri teimum í onkrum mun, men bæði foreldur og børn eru ymisk, og hava ymiskar mogleikar og fortreytir at rokja ta uppgávuna, ið eitt barn er. Barnið hevur brúk fyri kensluni av grundleggjandi tryggleika, og krevur tað, at víðurskiftini rundanum barnið ikki eru alt ov skiftandi, ógvilgig ella forvirrandi.

Tveir spurningar, sum stínga seg upp her, eru: Tá kontaktni millum barn og vaksan er so avgerandi fyrstu liviárin, er tað so ikki skeivt at lata barnið vera passað av fólk úttanfyri heimið? Hin er: Tá barnið nú hevur brúk fyri tryggleika og stabiliteti fyri at kenna seg tryggan, er tað so ikki ov nógv av tí góða, at lata kanska 3 ella 4 personar (heima og á stovnum) taka sær av tí?

Sum roynd at svara hesum spurningum var í 1969 almannakunngjørd kanning um týðningin av uppaljing og vøggustovu og barnagarði (4), og kemur Social-forskningsinstituttet til ta niðurstøðu, aftaná at hava hugt eftir øðrum kanningum eisini: »Alt í alt tyder undersøgelsen på, at vøggustovu af tilskräkelig god pædagogisk kvalitet kan sikre barnet en fuldstændig normal udvikling i sundhedsmæssig, motorisk, intellektuel og social henseende, og endda for børn fra dårligt stillede miljøer kan sikre barnet en udvikling, der er bedre end den, der ellers ville blive det til. Tilbage står spørgsmålet om barnets følelsesmæssige udvikling. Om dette spørgsmål, som er den side af vøggustueaspektet, der er stærkest debatteret, giver undersøgelsen endnu ikke det endelige svar. (s.9). Við øðrum orðum: børni – eisini tey heilt smáu – taka ikki skaða av at vera ansað á vøggustovu, treytað av, at hetta er ein góð vøggustova, sum heild. Tó er tað ikki møgult at siga endiliga um tær kensluliga avleiðingar. Og talan er her um børn frá 0 til 3 ár. Væðari verður nevnt í (4)

s.10 um sonevnd «depriverað børn» (t.e. børn, sum ikki hava fingið nóg gott samband við foreldur ella onnur vaksin fyrstu liviárin, og tí eru torfór at koma í samband við, t.v.s. hava tikið seg inn í seg sjálvan): »...de depriverede børn (er) ikke alene institutionsbørn. Vi har mange depriverede børn også i private hjem, hvor der er mange forhold som ikke skaber tilfredsstillende forhold for børnene: social elendighed, sorg, træthed, disharmoni og mange andre forhold i et hjem, som gør at disse børn udsættes for uhenigtsmæssige forhold». Lat tað vera nóg mikið við hesum kanningum fyri fyrst, eg haldi, at tað, kanningarnar kunnu bera av niðurstøðum, er, at barnið hevur mogleika at trívast líka væl við einari blanding av umsgor foreldranna, og ansing á vøggustovu, um vit hava omanfyri-nevndu treytir í huga samstundis. Ein vøggustova »af tilstrækkelig god kvalitet« meti eg at vera eina sum m.a. hevur vælútbúgvið starvsfólk, fáar útskiftingar av starvsfólki, ljós og stímblandi rúm o.s.fr. Sjálvur havi eg hug at leggja aftrat, at eg haldi tað vera umráðandi, at foreldur – ella einligr forsyrgjarar – fáa allan tann stuðul, sum kann gevast, fyrstu tíðina barnið er komið í heim. Her er barsilsfiri við lón fyri kvinnur í vinnu upp til 14 vikur ein byrjan, men tíðin átti at verði longd, og hvi ikki geva pápanum mogleika at læra barnið at kenna?

Tá talan verður um barnagarðar, er ósemjan ikki so stór sum um vøggustovu. Hetta stendst óivað av, at barnagarðsbarnið, sum er frá um 3-4 árum upp til skulaldur, betur dugur at gera vart við seg og tað, tað hevur brúk fyri, harumframt kemur, at hevur barnið fingið eina góða byrjan, serliga á kensluliga oknum, er barnið ikki so víðkvæmt. Tá talan hevur verið um barnagarðar, hevur denturin meira verið lagdur á at tosa um stímbarn av barninum hugsanarliga (geva tí økta vitan um tilveruna), rørlusliga (danssa, spæla, klippa o.s.fr.) og skapnarliga (fortelja, gera leik, spæla ymisk spøl o.lkn.) og sosialt.

Barnagarðsbarnið hevur sjálvandi eisini brúk fyri tryggleika og umsgoran, men ikki í sama mun sum vøggustovubarnið. Eg kenni í skrivandi lótu ikki nakað til kanningar, sum siga nakað, um tað er betri, at børni eru heima ella í barnagarði, men á líkandi hátt, sum við vøggustovnum, er tað umráðandi,

at børni eru á einum góðum stovni við nóg mikið av útbúnum starvsfólki, góðum amboðum og spælmøguleikum, og so litið sum møgult av skiftandi starvsfólki. Spurningurin um, hvussu nógvur tímar eitt barn eigur at vera á einum stovni, haldi eg vera torfór at svara alment, børn eru ymisk, og ymiskt er eisini, hvørjar mogleikar foreldri hava fyri t.d. at arbeiða hálvan dag. Tá talan er um uppaljing uttanfyri heimið, er tað sum um fólk halda, at so eigur stovnurin børni teir tímar, og gloyma, at ein felags fortreyt fyri, at børni kunnu trívast væl á vøggustovu og í barnagarði, er, at foreldri eru so nógv við sum møgult í tí dagliga arbeiðinum.

Lat meg venda til tann seinna spurningin, um tað er gott, at fleiri fólk eru um barnið. Í (4) verður vist til bókina hjá Inger Bernth (3), ein bókling frá WHO (stovnur undir ST, sum tekur sær av barnamálum) o.a., har sagt verður, at trygg uppvakstrarumstøður hava ikki sum fortreyt, at tað er mammann burturav, sum tekur sær av barninum. Sambært kanningunum kann tað líka so væl vera pápin, sum hevur tað tættasta sambandið, ella ein ikki-biologisk mamma, ella ein ikki-biologiskur pápi, stutt sagt, tað, ið er neyðugt, er at tey vaksnu, ið taka sær av barninum, kunnu nekta tærvir hjá tí fyri tryggleika, umsgoran og kærliga. Eisini ber til – út frá omanfyri-nevndu kanningum – at visa á, at fleiri vaksin í felag kunnu skapa góðar uppvakstrarumstøður fyri barninum. Og tað er m.a. tað, ið hendir, tá børn verða ansað ein part av degnum á stovni.

1) Og tað, sum víðari er neyðugt, er, at talan er um varandi (stabilit) samband við vaksin.

Lat meg taka samanum tað, eg har havi nevnt: Tað, sum eg meti at vera tað týðningarmesta, tá talan er um uppaljing heima ella á stovni, er, at hvorki heim ella stovnar kunnu skerast yvir ein kamb og at tað, sum eigur at hava okkara megináhuga, er spurningurin: hvussu innrætta vit okkum soleiðis, at børn okkara verður tryggjað ein góð og mennandi framtíð? Og svarið uppá hendan spurning er nakað vit í felag mugu finna fram til, foreldur, fakfólk og politikarar, uttan at lata okkum blanda av nógv av traditiónum ella forfarandi nútíð. Tað sum eg við øðrum orðum eftirlýsi er

orðaskifti og út frá tí ein meiri miðvisan familjupolitikk, sum mæir vitandi ikki er til í Føroyum í dag.

Niðurstøða og útlit

Søgu- og samfelagsseyðkennini, ið eg havi verið inni á, vísa týðiliga, at broytingarnar í uppaljingini av børnum, broytingarnar í familjuskipanini, ikki fyrst og fremst eru hendar sum úrslit av einum persónligum vali. Eitt stóðugt vaksandi tal av familjum eru noyðdar at vera í lónarvinnu bæði tveir, fyri at fáa endarnar at rokka so dánt saman. Arbeiðs víðurskiftini og -trýstið ger, at fólk hava færri stundir til børni.

Tað er ikki neyðugt, at tað er kvinnan burturav, sum hevur hevdusábyrgdina av barni og heimi. Umhvørvið, vit gera okkum, er ofta av barnafiggindaligt, og tey uppvakandi hava litlan og ongan mogleika at kenna seg sum part av eini bygdar- og býarheild, o.s.fr. Samstundis við øllum hesum hava vit, sum aldrin fyrr, materiellar mogleikar og vitan, sum kundi gjørt tað enn betri fyri teimum vaksnu og børnum.

Loysnin finst ikki við at droyma seg aftur til tað, ið tykist at vera góðir og gamlir dagar, royna at snara hjólin um aftureftir, ella tosa um egoismu ella, at fólk búgva ov flott. Dreymarnir um tað farna, mogleiga egoisman ella materiella gleðin, hevur sínar rotur onkrastaðni, og verður hildin víðilka av onkrum víðurskiftum, sum eg havi roynt at vist á.

Eg haldi, at dreymarnir um eina heild, har børn og vaksin kunnu liva ekkaleyst, bert kann rokkaast, um vit laga vinnuliv okkara eftir teimum veruligu persónligu tørvunum, – ikki bert lótguleðini – og ikki, sum í dag, hinvegin. Og vit eiga gjølla at umhuga og brúka ta vitan ið finst um vinarlig og stímblandið íbúðarøki. Hetta er bert møgult, um vit siggja í eyguni, at børni eru okkara felags ábyrgd, óansæð um vit hava eitt, fleiri ella ongi børn. Inntan tann dag eru væl tilrættagad dagstovnar – vøggustovu og barnagarðar – frægastu loysnin, ið eg veit um ansing av børnum uttanfyri heimið.

Bókalisti:

1. Tilfar frá dagstovna-felagnum, fyrst í 1980.
2. Gunilla Ladberg: Børnehaven under lup.

Framhald á síðu 15